

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

**II NAUČNI SKUP
STREMLJENJA I NOVINE U
SPECIJALNOJ EDUKACIJI I REHABILITACIJI**

Beograd, 28. decembar 2012.

ZBORNİK RADOVA

Godišnja prezentacija rezultata naučno-istraživačkih projekata
Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
koje finansira
Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
Republike Srbije
2011–2014

Beograd 2012.

II naučni skup
Stremljenja i novine u
specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji

Beograd, 28. decembar 2012.

ZBORNİK RADOVA

Izdavač:

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača:

Prof. dr Jasmina Kovačević

Urednik

Prof. dr Milica Gligorović

ISBN 978-86-6203-036-8

Zbornik radova će biti publikovan
u elektronskom obliku CD

Tiraž:

200

PROJEKAT 179068

EVALUACIJA TRETMANA STEČENIH
POREMEĆAJA GOVORA I JEZIKA
Rukovodilac projekta: Prof. dr Mile Vuković

PROJEKAT 179025

KREIRANJE PROTOKOLA ZA
PROCENU EDUKATIVNIH POTENCIJALA DECE SA SMETNJAMA
U RAZVOJU KAO KRITERIJUMA ZA IZRADU INDIVIDUALNIH
OBRAZOVNIH PROGRAMA
Rukovodilac projekta: Prof. dr Jasmina Kovačević

PROJEKAT 179017

SOCIJALNA PARTICIPACIJA
OSOBA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU
Rukovodilac projekta: Prof. dr Nenad Glumbić

PROJEKAT 179055

UTICAJ KOHLEARNE IMPLANTACIJE NA EDUKACIJU
GLUVIH I NAGLUVIH OSOBA
Rukovodilac projekta: Prof. dr Sanja Đoković

PROJEKAT 179055

UTICAJ KOHLEARNE IMPLANTACIJE NA
EDUKACIJU GLUVIH I NAGLUVIH OSOBA

Rukovodilac projekta: Prof. dr Sanja Đoković

KARAKTERISTIKE REČENICE I VRSTE REČI KOD GLUVE I NAGLUVE DECE OSNOVNOŠKOLSKOG UZRASTA NA TESTU ZA ISPITIVANJE JEZIČKE PRODUKCIJE – STRIP SITUACIJA

Nadežda Dimić^{1*}, Miroslav Dinić, Ljubica Isaković*

**Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju*

Razvoj rečenice, tj. nivoa izražavanja ima svoj tok razvoja, praćen razvojem govorno–jezičkih sposobnosti kod dece. Prve izgovorene reči kod dece imaju i značenje čitave rečenice. Sticanjem jezičke kompetencije na kasnijim uzrastima dovodi do razvoja složenijih vrsta rečenica. U toku razvoja govora i jezika kod gluve i nagluve dece dolazi do odstupanja od spontanog razvoja rečenice, zbog neadekvatnog prijema govorne informacije.

Cilj ovog rada bio je da se ispituju karakteristike rečenice, tj. nivoa izražavanja kod gluve i nagluve dece osnovnoškolskog uzrasta.

U istraživanju je korišćen Test za ispitivanje jezičke produkcije–strip situacija. Uzorak je činilo 46 gluvih i nagluvih učenika, uzrasta od četvrtog do osmog razreda osnovne škole (37 sa slušnim aparatima i 9 sa kohlearnim implantom).

Dobijeni rezultati pokazuju da su učenici sa kohlearnim implantom postigli bolje rezultate u odnosu na učenike sa slušnim aparatima, iako nema statističke značajnosti. Učenici sa kohlearnim implantom najviše su se izražavali na nivou složenih rečenica, dok su se učenici sa slušnim aparatima najviše izražavali na nivou prostoprosirenih rečenica.

Ključne reči: *gluvi i nagluvi, kohlearni implant, nivo izražavanja, vrste reči*

UVOD

Rečenica predstavlja najvišu jedinicu sintakse. Bugarski (2009) smatra da nije moguće dati definiciju rečenice koja bi bila u svemu tačna i opšteprihvatljiva. Rečenica je najveća nezavisna konstrukcija, jer nije sastavni deo neke konstrukcije ili oblika, nego u komunikaciji funkcioniše samostalno.

1 E-mail: ndimic@open.telekom.rs

Prve reči koje deca izgovoraju imaju značenje rečenica. One se javljaju između 12. i 18. meseca života i izražavaju neko emocionalno stanje (potrebu, želju). Intonacijom se menja njeno značenje, tako da ona može ukazivati na obaveštenje, pitanje ili naredbu. Većina reči upotrebljenih u ovoj fazi, oko 60%, ima funkciju imenovanja i razvije se u imenice, dok se sa 20% njih izražava radnja (Kristal, 1996).

U periodu od 18. do 24. meseca razvija se rečenica od dve reči. Ona je kratka i može biti sintagma, prava rečenica ili nepotpuna rečenica. Smatra se da "prava gramatika" počinje onog trenutka kada deca počinju da povezuju dve ili više reči.

"U početnim fazama razvoja rečenice su kratke, po sadržaju jednostavne, sastavljene su od imenica, glagola i prideva, a izostavljeni su predlozi, rečice, članovi, sveze i nastavci" (Đoković, 2004: 144).

U toku druge godine dečja rečenica se sastoji od tri do četiri reči, koje mogu biti izjavne, upitne i uzvične. Krajem treće godine rečenice su sastavljene od četiri ili pet reči. U tom periodu gubi se "telegrafski" stil i one počinju da liče na rečenice odraslih. U ovom periodu dolazi do pojave više od jedne klauze u govoru, najčešće povezane veznikom *i*.

Sledi usložnjavanje iskaza i obogaćivanje rečnika ostalim vrstama reči. Pored imenica, glagola i prideva, javljaju se zamenice, veznici, pomoćni glagoli, uzvici, javlja se množina i komparacija prideva. U ovom periodu rečenice su još nepravilno strukturirane sa agramatičnim karakteristikama. Kašić i Dimić (1999) definišu agramatizam kao nepostojanje ili gubitak jezičke sposobnosti da se produkuje ili prepozna komunikativna rečenica ili njen deo. Gubitak gramatičkih grešaka karakterističan je za četvrtu godinu života.

Ostojić (2000) u svojim istraživanjima zaključuje da kod nagluvih učenika predškolskog uzrasta dominira prosto proširena rečenica. Mirić i saradnici (2005) dolaze do zaključka da se gluva deca najviše izražavaju na nivou prosto proširene rečenice.

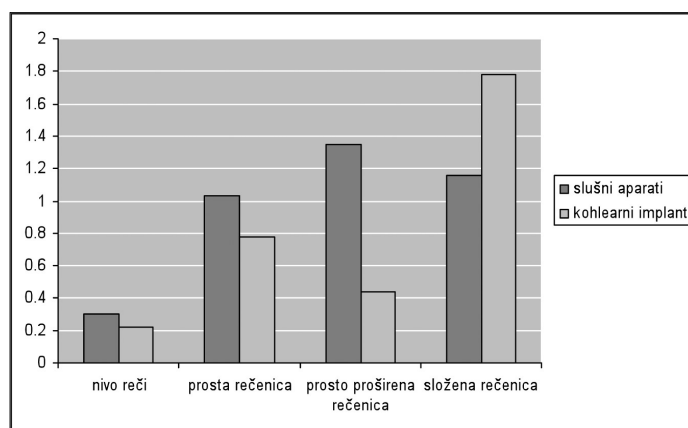
MATERIJAL I METOD

Uzorak je činilo 46 gluvih i nagluvih učenika koji pohađaju Osnovnu školu za decu oštećenog sluha i govora „Radivoj Popović“ u Zemunu i Školu za oštećene sluhom–nagluve „Stefan Dečanski“ u Beogradu. U zavisnosti od vrste amplifikacije bilo je 37 učenika sa slušnim aparatima i 9 učenika sa kohlearnim implantom.

U istraživanju je korišćen *Test za ispitivanje jezičke produkcije-strip situacija* (M. Milenković, I. Ivić, R. Rosandić, V. Smiljanić). Zasnovan je na strip situaciji (prikaz celovite situacije sa mnogo detalja). Analizirali smo: ukupan broj reči, broj različitih reči, broj rečenica, vrste reči i nivo izražavanja učenika (nivo reči, proste rečenice, prosto proširene rečenice i složene rečenice).

Cilj ovog rada bio je da se ispituju karakteristike rečenica, tj. nivoi izražavanja gluve i gluglave dece osnovnoškolskog uzrasta.

REZULTATI

Grafikon 1 – Uspešnost prema vrsti amplifikacije na Testu za ispitivanje jezičke produkcije – strip situacija

Obe grupe učenika, pri izražavanju, najmanje upotrebljavaju reči.

Učenici sa slušnim aparatima najviše su upotrebljavali prosto proširenu rečenicu (1,35 po učeniku), dok su učenici sa kohlearnim implantom najviše upotrebljavali složenu rečenicu (1,78 po učeniku).

Tabela 1 – Uspešnost prema vrsti amplifikacije na Testu za ispitivanje jezičke produkcije – strip situacija – statistička analiza

	Broj ispitanika	AS	SD
Slušni aparati	37	3,84	2,021
Kohlearni implant	9	3,22	1,641

as1 : as2 → t = 0,864 (p=0,402) df= 44

Između učenika sa konvencionalnim slušnim aparatima i učenika sa kohlearnim implantom nisu uočene statistički značajne razlike.

Kvalitativna analiza rečenica

Kod gluвих i nagluvih učenika je uočena upotreba nepostojećih leksema. Na primer: *kamel, roanila, broto, blala, bova, radibio, sazo, zakanicu, razmo, musko, sargio, kletaj*.

Uočeno je i izražavanje na nivou reči, u funkciji rečenica. Nabrajali su se i imenovali detalji sa slike: *auto, prozor, dete, čovek, ljut, kola, bije, bata, vrata, ulica, glava, kapija, kuća, kamen, tata*.

Učenici sa slušnim aparatima više upotrebljavaju prostu rečenicu (1,03 po učeniku) u odnosu na učenike sa kohlearnim implantom (0,78 po učeniku). Neke dobijene rečenice su: *Put auto.; Došao tata.; Auto pao.; Mama ljuti.; Dečak plati.; Bata plače.; Počupao kosu.; Mama bije.; Dečak mazi.*

Takođe je uočeno da učenici sa slušnim aparatima znatno više upotrebljavaju prostoproširenu rečenicu. Neke od njih su: *Bata je razbio prozor.; I mangup dečak je razbio prozor.; Jedan dečak je išao trotoarom.; Bata popravlja auto.; Dečak je bacio kamen na prozor.*

Upotreba složenih rečenica kod učenika sa slušnim aparatima (1,16 po učeniku) je manja u odnosu na učenike sa kohlearnim implantom (1,78 po učeniku). Dobijene su rečenice: *Jedan dečak je išao u školu drugi dečak je video kako hoda prema ulici i onda je uzeo kamen i basio namerno prema prozoru.; Đak je krenuo ka kući, ali pre nego što stigne kući, neki drugi dečak je namerno bacio praćkom kamenčić ka prozoru i razbio je.; Jednog dana je jedan dečak se igrao sa prećkom i dečak koji se vraća iz škole, on mangupi dečak je stavio kamen u prećku i bacio na dečaka u slavu, ali on je sakrio pored auta.; Čovek je video mali dečak, mislio je mali dečak bacio kamen kroz prozor.; Dečak se vraća kući iz škole čovek je došao i vidi dečaku i grdi ga što je razbio dečak je bio tužan drugi dečak se sakrio i smeje.*

Kod gluвих i nagluvih učenika osnovnoškolskog uzrasta primećena je upotreba agramatičnih rečenica. Na primer: *Drugi je polomio prozor kamen.; Torbe auto vozi.; Dečak gde auto sazo vidi.; Prozor polomljen bata.; Dečak iza auto mali kamen.; Drugo auto evo bata plača nevolim.; Dečak čuti, čovek bije.; Na ulici su đak idem u kući.*

Tabela 2 – Vrste reči kod učenika sa slušnim aparatima i kohlearnim implantom

Vrste reči	Slušni aparati		Kohlearni implant	
	Ukupno	Prosek	Ukupno	Prosek
Imenice	305 (37)	8,24	72 (17)	8
Zamenice	39 (12)	1,05	22 (12)	2,44
Pridevi	28 (11)	0,76	3 (3)	0,33
Brojevi	16 (3)	0,43	7 (3)	0,78
Glagoli	274 (67)	7,41	75 (28)	8,33
Prilozi	16 (10)	0,43	4 (4)	0,44
Predlozi	45 (11)	1,22	14 (6)	1,56
Veznici	60 (6)	1,62	17 (6)	1,89
Uzvici	0 (0)	0	2 (1)	0,22
Rečce	3 (1)	0,08	0 (0)	0
Ukupno	786 (157)	21,24 (4,24)	216 (80)	24 (8,89)

Učenici sa kohlearnim implantom upotrebljavaju veći broj reči od učenika sa slušnim aparatima. Oni najviše koriste glagole, dok učenici sa slušnim aparatima najviše koriste imenice, a nešto manje glagole. Učenici sa slušnim aparatima nisu koristili uzvike, dok učenici sa kohlearnim implantom nisu koristili rečce. Ostale vrste reči korišćene su sa manjim i različitim stepenom zastupljenosti.

Tabela 3 – Spisak reči kod učenika sa slušnim aparatima

Slušni aparati	
Imenice	dečak, kamen, prozor, čovek, bata, drugarica, mama, tata, škola, auto, dete, vrata, put, torbe, laž, kola, praćka, deka, mangup, glava, pomoć, ulica, kuća, kosa, dvorište, vlasnik, đak, guma, staklo, ograda, dan, trotoar, kraj, kapija, makaze, nož, polovina
Zamenica	on, tvoja, moja, se, šta, to, ko, neko, taj, ti, onaj, koji
Pridevi	lepo, normalan, ljut, kriv, razbijen, žao, polomljen, novi, mali, dobar, nevaljali
Brojevi	jedan, dva, drugi
Glagoli	je basio, bije, pogresio, mislijo, video, plaća, nevolim, igrao, slomio, išao, čuo, rekao, radiš, uplašio, došao, polomio, gleda, uhvati, pita, javi, kaži, bilo, uradio, vozi, sakrio, uzeo, stavio, pogodi, je vodila, zagrlio, pao, se krije, ljuti, kazni, baci, udari, patila, počeo, gađa, čuti, plati, hoda, odjuri, šćupao, pobegao, lomi, smeja, prebaci, pošao, je vikao, bežao, ismejavo, mazi, popravlja, odvrće, puklo, počupao, je prošlo, otvoreno, vraća, stavio, zatekao, pazi, potvario, boli, ima, pomaže
Prilozi	zašto, odjednom, onda, odmah, mnogo, blizu, gde, namerno, kako, jako
Predlozi	na, bez, u, pored, iza, prema, iz, ispred, kroz, sa, ka
Veznici	a, da, nego, i, kada, ali
Rečce	li

Tabela 4 – Spisak reči kod učenika sa kohlearnim implantom

Kohlearni implant	
Imenice	dečak, kamen, prozor, čovek, tata, bata, ulica, staklo, kuća, škola, auto, đak, kamenčić, praćka, roditelji, razbijanje, glava
Zamenica	se, ga, ništa, šta, neko, ko, to, onaj, on, njegovoj, onog, nego
Pridevi	polomljen, ljut, tužan
Brojevi	jedan, dva, drugi
Glagoli	plakao, vuče, vidim, igrao, razbio, vraća, došao, grdi, sakrio, smeje se, je bio, hteo, ide, uzeo, bacio, izašao, uhvatio, radio, vikao, krenuo, stigne, čuo, uradio, uplašio, mislio, žaliće, boli, kaže
Prilozi	slučajno, onda, namerno, napolje
Predlozi	na, iz, iza, ka, pre, za
Veznici	i, što, da, ali, a, da
Uzvici	joj

ZAKLJUČAK

Uočeno je da učenici sa kohlearnim implantom najviše upotrebljavaju složenu rečenicu. Možemo reći da je njihov pisani izraz zreliji i povezaniji u odnosu na pisani izraz učenika sa slušnim aparatima (iako se statistički značajne razlike nisu pojavile). Takođe, kod njih se uočava veći broj različitih reči, što ukazuje na obimniji aktivni leksikon. Učenici sa slušnim aparatima najviše upotrebljavaju prostoproširenu rečenicu.

Kod obe grupe učenika uočeno je nabranje i imenovanje elemenata sa slike (izražavanje na nivou reči) kao i agramatične rečenice. Učenici sa kohlearnim implantom najviše upotrebljavaju glagole, a učenici sa slušnim aparatima najviše koriste imenice (ostale vrste reči upotrebljavaju u manjem broju).

Kod obe grupe učenika pojavile su se nepostojeće lekseme.

LITERATURA

1. Бугарски Р. (1972): Језик и лингвистика, Нолит, Београд
2. Бугарски Р. (2009): Увод у општу лингвистику, Чигоја штампа, Београд
3. Crystal D. (1972): Language development in children, Journal of the society of teachers of the deaf 11, 4-11.
4. Виготски Л. (1977): Мишљење и говор, Нолит, Београд

5. Де Сосир Ф. (1977): Општа лингвистика, Нолит, Београд
6. Димић Н. (1996): Специфичности у писању слушно оштећене деце, Дефектолошки факултет, Београд
7. Димић Н., Кашић З. (1999): Функција затворене класе речи у језику глуве и наглуве деце, *Београдска дефектолошка школа*, Београд, 1, 49 – 58.
8. Димић Н., Кашић З. (2000): Лексикон глуве и наглуве деце и отворена класа речи, *Београдска дефектолошка школа*, Београд, 1, 63 – 71.
9. Димић Н. (2001): Специфичности релативног активног (говорног) и релативног па-сивног (гестовног) речника глуве и наглуве деце, *Београдска дефектолошка школа*, 1, 12 – 19.
10. Димић Н. (2002): Методика артикулације, Дефектолошки факултет, Ценар за издавачку делатност – ЦИДД, Београд
11. Димић Н., Исаковић Љ., Ковачевић Т. (2002): Лексичко – стилски дефицити код глуве и наглуве деце основношколског узраста, *Београдска дефектолошка школа*, Београд, 3, 24 – 33.
12. Dimić N. (2002): Klase reči i leksički deficiti kod gluve i nagluve dece, *Istraživanja u defektologiji*, Beograd, 1, 131 – 142.
13. Димић Н. (2003): Говорно – језички дефицити код глуве и наглуве деце, Друштво дефектолога Србије и Црне Горе, Београд.
14. Димић Н. (2004): Проблеми у језичком изразу код глуве и наглуве деце, Друштво дефектолога Србије и Црне Горе, Београд.
15. Димић Н. (2004): Функција падежа у језичком изразу код деце оштећеног слуха, *Београдска дефектолошка школа*, Београд, 1, 49 – 61.
16. Dimić N., Kovačević T., Isaković LJ. (2007): Funkcija leksičke spremnosti kod dece oštećenog sluha, *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Cenar za izdavačku delatnost – CIDD, Be-ograd, 3 – 4 , 87 – 104 .
17. Dimić N., Isaković LJ. (2007): Specifičnosti upotrebe reči suprotnog značenja kod dece oštećenog sluha i dece koja čuju, *Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji*, Beograd, 509 – 528.
18. Димић Н., Исаковић Љ. (2007): Карактеристике лексикона код деце оштећеног слуха и деце која чују, *Београдска дефектолошка школа*, Београд, 1, 9 – 25.
19. Ђоковић С. (1997): Формирање пловива код слушно оштећене деце предшколског узраста, Дефектолошки факултет и Институт за експерименталну фонетику и пато-логију говора, Београд.

20. Đoković S. (2004): Individualni tretman kod dece oštećenog sluha, Defektološki fakultet–Centar za izdavačku delatnost, CIDD, Beograd.
21. Исаковић Љ. (2007): Неке специфичности употребе лексике код деце оштећеног слуха и деце која чују, Београдска дефектолошка школа, Београд, 3, 17 – 33.
22. Исаковић Љ. (2007): Врсте речи у реченици код ученика оштећеног слуха и деце ко-ја чују, Београдска дефектолошка школа, Београд, 2, 11 – 23.
23. Кашић З. (1997): Затворена класа речи–језичке и комуникативне функције, Дефе-ктолошка теорија и пракса, Београд, 2, 127 – 130.
24. Кашић З., Димић Н. (1999): Језичка компетенција глуве и наглуве деце у остваривању зависне клаузе, Београдска дефектолошка школа, Београд 1, 10 – 19.
25. Кашић З., Димић Н. (1999): Типови аграматизма у зависној клаузи код глуве и на-глуве деце, Београдска дефектолошка школа, Београд, 2 – 3, 5 – 14.
26. Костић,Ђ., Владисављевић,С., Поповић, М.(1983). Тестови за испитивање говора и језика, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
27. Кристал Д. (1996): Кембричка енциклопедија језика, Нолит. Београд.
28. Ковачевић-Гавриловић В. (2002). Структурисање лексикона према семантичким пољима у језику деце оштећеног слуха, Београдска дефектолошка школа, 1-2, 41-53.
29. Ковачевић Т. (2005): Опис слике у настави српског језика код глувих и наглувих ученика основношколског узраста, Београдска дефектолошка школа, 2, 19 – 39.
30. Мирић Д., Остојић С., Бабић М., Радовић Д., Мирић М. (2005): Карактеристике ре-ченице деце оштећеног слуха предшколског узраста, Београдска дефектолошка школа, Београд, 2, 1 – 13.
31. Остојић С., Мирић Д. (2000): Карактеристике лексикона наглуве деце, Београдска дефектолошка школа, Београд, 1, 53 – 51.
32. Остојић С. (2000): Карактеристике синтаксе у говору наглуве деце, Београдска де-фектолошка школа, Београд, 2 – 3, 23 – 30.
33. Ostojić S. (2004): Auditivni trening i razvoj govora nagluve dece, Defektološki fakultet Univerziteta u Beogradu Centar za izdavačku delatnost – CIDD, Beograd.

34. Ostojić S., Đoković S., Dimić N., Mikić B. (2011): Cochlear implant – speech and language development in deaf and hard of hearing children following implantation, *Vojno-sanitetski pregled*, 64, 4, 349 – 352.
35. Савић Љ. (1995): Методика аудиторног тренинга, Дефектолошки факултет, Београд
36. Славнић С. (1996): Формирање говора код мале глуве деце, Дефектолошки факултет у Београду и Школа са домом ученика "Бубањ" - Ниш
37. Станојчић Ж., Поповић Љ. (2008): Граматика српског језика, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд

CHARACTERISTICS OF SENTENCES AND TYPES OF WORDS IN DEAF AND HARD OF HEARING CHILDREN OF ELEMENTARY SCHOOL AGE ON THE TEST FOR EXAMINING LINGUISTIC PRODUCTION - STRIP SITUATION

Nadežda Dimić*, Miroslav Dinić, Ljubica Isaković*

**University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation*

Summary

Sentence development, i.e. the level of expression, has its developmental process, which is followed by the development of speech-language abilities in children. The first words spoken by children bear the meaning of entire sentences. Acquisition of linguistic competence at a later stage leads to the development of more complex types of sentences. In the development of speech and language in deaf and hard of hearing children, there is a certain level of deviation from spontaneous sentence development, due to inadequate reception of spoken information.

The aim of this paper was to evaluate the characteristics of sentences, i.e. the level of expression in deaf and hard of hearing children attending elementary school.

Within the scope of the study the Test for Evaluating Linguistic Productions – strip situation (M. Milenkovic, I. Ivic, R. Rosandic, V. Smiljanic), was applied. The sample consisted of 46 deaf and hard of hearing pupils; attending grades four to eight of elementary school (37 with hearing aids and 9 with cochlear implants).

The obtained results show that pupils with cochlear implants had better results in comparison to the pupils with hearing aids, although without statistical significance. Pupils with cochlear implants most often expressed themselves at the level of complex sentences, whilst pupils with hearing aids most often express themselves using compound sentences.

Key words: deaf and hard of hearing, cochlear implant, level of expression, types of words